

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuositukset

Viranomaisarkistointi rikosilmoituksen kirjaamisessa

Muistiossa esitetään kirjaamisvelvollisuutta kevennettäväksi, sillä työryhmän mukaan ilmoitusten kirjaamiseen kuuluu paljon resursseja, ja rikosilmoituksia käytetään turhaan riita-asioissa (s. 28). Työryhmä ehdottaa, että ilmoituksen kirjaamisen edellytyksiä tulisi arvioida uudelleen, sekä sähköisiä asiointikanavia kehittää.

Vaikka sähköisten asiointikanavien kehittäminen on kannustettavaa, sähköisen rikosilmoitusjärjestelmän ei tulisi korvata muita ilmoitustapoja, sillä se asettaisi ilmoituksen tekijät eriarvoiseen asemaan. Työryhmässä on myös ehdotettu oikeudenkäyntimaksua vastaavan maksun perimistä 'perusteettomista' rikosilmoituksista. Muistiossa ei täsmennetä, miten perusteettomuutta arvioidaan. Kuten myös työryhmä muistiossa toteaa, maksun periminen ei ole kannatettavaa. Maksun periminen nostaisi ilmoituksen tekemisen kynnyksiä, ja on vaarana, että ihmiset jättäisivät maksun pelossa tekemättä ilmoituksia. Tämä olisi huomattava uhka oikeusturvan toteutumiseksi.

Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

-

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Muistiossa työryhmä kritisoi vuonna 2014 eurooppalaisen oikeuskehityksen ja -käytännön pohjalta tehdyn esitutkintalain ja pakkokeinolain kokonaisuudistuksen (HE 222/2010 vp 295267) vaikutuksia esitutkinnan työmäärään. Kyseisen uudistuksen myötä tehtyjä parannuksia ei saa kumota: erityisesti kuulusteltavan asemaan tehdyistä parannuksista on pidettävä kiinni.

Työmäärän lisääntymisen lisäksi muistiossa todetaan, että "yhteiskunnassa on mentä suuntaan, jossa oikeussuojakeinoja käytetään jopa kiusantekomielessä" (s. 35). Perusoikeuksien rajoittamista kuitenkin koskevat vaatimukset lailla säätämisestä, lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta, rajoituksen hyväksyttävyydestä, rajoituksen suhteellisuudesta, perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta, oikeusturvajärjestelyjen riittävydestä ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta (PeVM 25/1994 vp). On julkisen vallan velvollisuus varmistaa oikeusturvan

toteutuminen sekä siihen tarvittavat resurssit, eikä resurssien säästäminen ole lain mukainen peruste oikeusturvan heikentämiselle.

Suhteessa asioiden käsittelyn priorisointiin esitutkinnassa on tärkeää muistaa, ettei priorisointi saa jäädä yksittäisten virkahenkilöiden vastuulle. Muutoin priorisointi olisi uhka yhdenvertaisuudelle. Valtakunnallisen ohjeistuksen laatiminen esitutkintojen priorisoinnista poliisihallituksen toimesta on kannatettavaa. Ohjeistuksessa tulisi myös kiinnittää erityistä huomiota haavoittuvaisessa asemassa oleviin ihmisryhmiin sekä rikostyyppeihin kuten lähisuhdeväkivaltaan, parisuhdeväkivaltaan, seksuaalirikoksiin sekä ihmiskauppaan, joita tunnistetaan esitutkinnassa yhä heikosti (OM 2023:23; OM 2022:3). Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on loppupäätelmissään huomauttanut Suomelle naispuolisten ihmiskaupan uhrien heikosta tunnistamisesta (CCPR/C/FIN/CO/6).

Esitutinnan muotomääräykset

Suhteessa esitutinnan määrämuotoisuuteen muistiossa nostetaan esiin resurssien riittämättömyys. Muistiossa siteerataan eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisua seuraavasti: ”voidaan kysyä, mikä on se oikeusturvan taso, jonka julkinen valta on valmis kustantamaan ja mistä tavoitteista ollaan valmiita luopumaan, jos resursseja ei katsota voitavan lisätä” (s. 37). Kyseinen toteamus antaa vääristyneen kuvan ratkaisusta, jossa korostetaan oikeusturvan toteutumisen ensisijaisuutta. Siteeratussa ratkaisussa oikeusasiamies toteaa muun muassa seuraavaa: ”esitutkinnassa ja koko rikosprosessiketjun toiminnassa on kyse oikeusturvasta ja valtion ydintehtävästä, minkä tulisi näkyä resurssipäätösten painotuksissa” (EOAK/1510/2021, s. 20). Perusoikeuksien rajoittamista koskevat vaatimukset lailla säätämisestä, lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta, rajoituksen hyväksyttävyydestä, rajoituksen suhteellisuudesta, perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta, oikeusturvajärjestelyjen riittävydestä ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta (PeVM 25/1994 vp). On julkisen vallan velvollisuus varmistaa oikeusturvan toteutuminen sekä siihen tarvittavat resurssit, eikä resurssien säästäminen ole lain mukainen peruste oikeusturvan heikentämiseen.

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

-

Esitutinnan keskeyttäminen

-

Esitutinnan rajoittaminen

Esitutinnan rajoittaminen entisestään resurssien säästämiseksi ei ole kannatettavaa, sillä se on uhka oikeusturvan toteutumiselle. LEAN-hankkeessa on todettu, että esitutinnan rajoittaminen on lisääntynyt. Esitutkintojen rajoittaminen voi käytännössä heikentää rikosprosessijärjestelmän toiminnan ennustettavuutta ja rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua sekä tuottaa muutoinkin oikeusturvaongelmia (EOAK/1510/2021, s. 19.). Lisäksi on erityisesti huomioitava esitutkinnassa heikosti tunnistetut rikostyyppit, kuten lähisuhdeväkivalta, parisuhdeväkivalta, seksuaalirikokset sekä ihmiskauppa. Esitutinnan rajoittaminen on näiden rikostyyppien kohdalla erityisen vaarallista oikeusturvan toteutumisen kannalta. Erityisesti naisiin kohdistuvien rikosten kohdalla esitutkintaa tulisi tehostaa ja toteuttaa ilman aiheettomia viivytyksiä (OKV/325/70/2022 <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/foka/2022/20228269>)

Muistiossa ehdotetaan esitutkinnan rajoittamista tilanteissa, joissa ilmoittaja on ollut ”passiivinen” ilmoituksen teon jälkeen (s. 41). Oikeusturvan ei tule olla riippuvainen asianosaisen aktiivisuudesta tai aloitteellisuudesta. Aktiivisen toiminnan edellyttäminen asianosaiselta asian saattamiseksi tuomioistuimeen on ongelmallista ihmisoikeusnäkökulmasta ja asettaa asianosaiset eriarvoiseen asemaan.

Työryhmä toteaa, että esitutkinnan rajoittamista koskevien säännösten soveltamisessa on alueellisia sekä syyttäjakohtaisia eroja. Nämä erot ovat uhka oikeusturvan sekä yhdenvertaisuuden toteutumislle, ja soveltamiskäytäntöä tulee yhdenmukaistaa.

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuisa

-

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Muistiossa nostetaan esiin idea kuultavan oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittamisen sujuvoittamista siten, että ilmoitus tehtäisiin kirjallisesti etukäteen. Ilmoitusten toimittaminen kuulusteltavalle henkilölle etukäteen on kannustettavaa, ja mahdollistaa tietoihin perehtymisen rauhallisessa ympäristössä. Muistiosta jää kuitenkin epäselväksi, ehdottaako työryhmä myös muutoksia suullisiin ilmoituksiin.

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle ennen kuulustelua on ehdottoman tärkeää oikeusturvan näkökulmasta, kuten on linjattu useissa kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa (YK:n kidutuksen vastaisen komitean (CAT) yleiskommentti 2, §13; YK:n periaatteet vapautensa menettäneiden henkilöiden suojelemisesta (UN Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment), periaatteet 14 and 13; YK:n periaatteet ja suuntaviivat oikeusavun saatavuudesta rikosoikeudellisessa järjestelmässä (UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems), suuntaviivat 2 §42(c) ja 3 §43(i)). Ilmoitus tulisi ensisijaisesti tehdä suullisesti, eikä tätä menettelyä saa korvata sähköisellä ilmoituksella. Ennakkoon toimitettavat tiedot eivät esimerkiksi anna kuulusteluun tulevalle henkilölle mahdollisuutta pyytää tarkennuksia tai lisätietoja oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa liittyen. On myös riski, että kuultava ei kuulustelutilanteessa uskalla myöntää, jos ei ole ymmärtänyt ennakkoon toimitettuja materiaaleja.

Lisäksi kirjallisessa tai sähköisessä muodossa toimitetut tiedot voivat asettaa kuultavat eriarvoiseen asemaan: kaikilla ei ole käytössään sähköisiä välineitä, joilla vastaanottaa ilmoituksia, ja kuten toisaalla muistiossa todetaan, ihmisten ”henkilökohtaiset valmiudet sähköisten järjestelmien käyttöön” vaihtelevat (s. 87). Samoin eri kieliryhmiin kuuluvien asianosaisten asema vaatii erityistä huomiota, sillä kuten kansainvälisissä linjauksissa todetaan, kaikilla on oikeus saada ilmoitus oikeuksistaan ymmärtämällään kielellä (Ks. YK:n periaatteet ja suuntaviivat oikeusavun

saatavuudesta rikosoikeudellisessa järjestelmässä (UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems), suuntaviiva 2 §42(d)).

Oikeudet ja velvollisuudet tulisi ilmoittaa kokonaisuudessaan kuultavalle kuulustelutilanteessa, eikä edellyttää kuultavalta niihin perehtymistä etukäteen tai selvennysten vaatimista erikseen kuulustelutilanteessa. Näiden ilmoitusten toimittaminen etukäteen on ehdotuksena kannustettava, mutta se ei saa korvata suullisia ilmoituksia.

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

-

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämisehdotukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Työryhmä kyseenalaistaa, onko suostumuksen pyytäminen sakkomenettelyyn välttämätöntä, ja ehdottaa asian uudelleenarvioimista. Suostumuksen pyytämisen edellytyksestä luopuminen tarkoittaisi, ettei asianosaiselta tarvitsisi erikseen kysyä, luopuuko hän rikosasian käsittelystä tuomioistuimessa. Syyksi annetaan tämänhetkiset pitkät käsittelyajat sekä se, että "asianosainen voi esimerkiksi passiiviseksi jättäytymällä taikka tarkoituksellisesti viivyttelöllä estää tai pidentää prosessia" (s. 50). Muistiossa myös huomautetaan, että "vaikka suostumusta ei erikseen pyydetäisi, olisi rikoksesta epäillyllä ja asianomistajalla edelleen mahdollisuus omasta aloitteestaan aktiivisin toimin kieltäytyä sakkomenettelystä ja saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi" (s. 50).

Perustuslain 21§:ssä turvattu oikeus saada asiat käsitellyksi (Suomen Perustuslaki 731/1999) ei saa olla riippuvainen asianosaisen aktiivisuuden tai passiivisuuden tasosta, ja suostumuksen pyytäminen poikkeuksetta on ehdottoman tärkeää. Aktiivisen toiminnan edellyttäminen asianosaiselta asian saattamiseksi tuomioistuimeen kasvattaa riskiä ihmisoikeusloukkauksille ja asettaa asianosaiset eriarvoiseen asemaan.

Muistiossa ehdotetaan sakkomenettelyn soveltamisalan laajentamista. Jos sakkokäsittelyiden määrä nousee soveltamisalan laajetessa, yhä vähemmän asioita käsitellään julkisen kuulemisen keinoin. Ehdotus ei ole kannatettava, sillä se heikentäisi riippumattomien tuomioistuinten tuomiovaltaa, asianosaisten oikeutta julkiseen kuulemiseen sekä oikeusjärjestelmän avoimuutta.

Kuten myös muistiossa todetaan, soveltamisalan laajentaminen johtaisi tuomiovallan siirtämiseen riippumattomien tuomioistuinten ulkopuolelle esitutkintaviranomaisille ja syyttäjälle. Tämä on ristiriidassa perustuslain 3§:n 3 momentin kanssa, jonka mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet (PL 731/1999 3 §:n 3 momentti). Kuten perustuslakivaliokunta on todennut, tuomiovaltaa on käytettävä yhdenmukaisesti rikosoikeudellisen yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan. Tästä edellytyksestä ei saa poiketa.

Sakkomenettelyn soveltamisalan laajentaminen on myös uhka oikeudelle julkiseen kuulemiseen. Kansainvälisten ihmisoikeuselinten mukaan julkisen kuulemisen tulisi olla ensisijainen käsittelytapa (Euroopan ihmisoikeussopimus (ECHR) 6 artikla; YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 32 §28). On tärkeää, ettei asianosaisten oikeutta sekä edellytyksiä halutessaan saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi heikennetä. Julkiset kuulemiset ovat myös keskeisiä oikeusjärjestelmän avoimuuden ja läpinäkyvyyden kannalta, sillä ne tukevat median ja kansalaisten oikeutta saada tietoa sekä monitoroida oikeusjärjestelmän toimintaa. Sakkomenettelyn soveltamisalan laajentaminen heikentäisi tätä läpinäkyvyyttä.

Suppea esitutkinta

-

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

-

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Kuten myös muistiossa huomioidaan, rikosasioiden nopeutettu käsittely Ruotsin mallin pohjalta ei saa johtaa ns. pikakaistojen syntymiseen asioille, jotka tulisi käsitellä normaalissa järjestyksessä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää rikosasioihin, joissa asianomaiset kuuluvat haavoittuviin ihmisryhmiin, sekä rikoksiin, jotka tunnustetaan heikosti (ks kohdat 6.2.1 ja 6.2.5).

Muistiossa nähdään etuna se, että Ruotsin mallin pohjalta toteutettu nopeutettu käsittely mahdollistaisi vastuun siirtämisen entistä enemmän rikoksesta epäillylle (s. 63). On kuitenkin muistettava, ettei rikoksesta epäilty ole velvollinen myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen (YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus) 14 artikla 3(g); EIT John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta 8.2.1996, kohta 45 sekä Heaney ja McGuinness v. Irlanti 21.12.2000, kohta 48). Vastuu rikoksen selvittämisestä on viranomaisilla, eikä sitä tule siirtää asianosaisille.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämissuositukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

Seksuaalirikosten sekä lähisuhdeväkivalta- ja parisuhdeväkivaltarikosten rajaaminen sovittelun ulkopuolelle on ihmisoikeusnäkökulmasta välttämätöntä. Lähisuhdeväkivallan sovittelua tulee Istanbulin sopimuksen sekä YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitean (CEDAW-komitean) yleiskommenttien mukaisesti välttää (Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta 53/2015 artiklan 48 selitysoasa; YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitean (CEDAW-komitean) yleiskommentti nro. 35 (CEDAW/C/GC/35) kohta 32 (b), sekä yleiskommentti nro. 33 (CEDAW/C/GC/33) kohta 58 (c)).

Toistuvan pari- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu asettuu väkivallan jatkumolle eikä takaa uhrin oikeusturvaa. Vuonna 2019 toteutetussa tutkimuksessa todettiin, että 89 prosentissa sovitteluun ohjatuista lähisuhdeväkivaltapauksissa uhri oli nainen (Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Nykytila ja kehittämisehdotukset 2019, s.30. THL, Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä, <https://www.julkari.fi/handle/10024/137475>). Kyse on siis selkeästi sukupuolittuneesta rikollisuudesta. Suomi on yksi Euroopan vaarallisimmista maista naisille (FRA survey on gender-based violence against women 2012, <https://fra.europa.eu/en/project/2012/fra-survey-gender-based-violence-against-women>). Muistion ehdotus laajentaa sovittelun alaa entisestään ilman, että lähisuhdeväkivalta, parisuhdeväkivalta ja seksuaalirikokset yksiselitteisesti rajataan sen ulkopuolelle, ei ole linjassa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Kuten Istanbulin sopimusta valvova Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (GREVIO) on vuonna 2019 Suomelle antamissaan suosituksissa todennut, Suomen tulee varmistaa, että kaikki viranomaiset ovat tietoisia siitä, ettei toistuvia väkivaltarikoksia saa sovittaa (GREVIO Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 193. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>). Samoin YK:n CEDAW-komitea on Suomelle antamissaan suosituksissa kritisoinut sovittelun käyttöä lähisuhdeväkivaltapauksissa sekä kehottanut käsittelemään lähisuhdeväkivaltapauksia ensisijaisesti oikeudenkäynnin kautta (CEDAW-komitean loppupäätelmät (CEDAW/C/FIN/CO/8), 23. kohta, b-osa).

Muistiossa ehdotetaan, että esitutkintaa ei tarvitsisi suorittaa ”loppuun asti”, mikäli poliisi voisi lähettää rikoksen sovitteluun jo varhaisessa vaiheessa kysymättä erikseen asianosaisten suostumusta. Kuten GREVIO:n sekä CEDAW-komitean antamissa suosituksissa muistutetaan, vaikka sovittelua ehdotettaisiin, tämä ei saa merkitä tutkinnan keskeytymistä tai huonompaa laatua (CEDAW-komitean loppupäätelmät (CEDAW/C/FIN/CO/8), 24. kohta, b-osa). Esitutkintatoimenpiteet on suoritettava täysimääräisesti kaikissa väkivaltarikoksissa riippumatta siitä, onko rikos lähetetty sovitteluun. Mikäli esitutkintaa ei suoriteta täysimääräisesti, ei asianosaisten oikeusturva toteudu tilanteissa, joissa sovittelussa ei päästä sopimukseen ja rikos halutaankin viedä oikeuteen. GREVIO on todennut, että valtion tulee huolehtia siitä, sovittelusta huolimatta osapuolilla tulee olla oikeus oikeudenkäyntiin (GREVIO Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 193. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>). Esitutkinnan rajaamisessa sovitteluun ohjatessa on suuri riski siitä, että vaikeammin tunnistettavat rikostyyppit, kuten ihmiskaupparikokset, jäävät piiloon ja siten uhrin oikeudet eivät toteudu sovittelussa. Selvityksessä Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista todettiin ihmiskaupan parissa toimivien viranomaisten ja järjestöjen yhteinen kokemus siitä, ettei seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa Suomessa juurikaan tunnisteta, eivätkä uhriksi joutuneet henkilöt saa tilanteisiinsa asiaankuuluvaa apua (OM 2023:23, s. 8. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164941>). Tehostaminen ei saa tapahtua haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeusturvan kustannuksella.

Myös tutkimustieto korostaa huolellisesti suoritettujen esitutkinnan merkitystä. Jos esitutkintaa ei toimiteta täysimääräisesti, on vaarana, ettei esille tule esimerkiksi väkivaltarikosten toistuvuus. Lisäksi piiloon voi jäädä rikoksen mahdollinen luonne ihmiskaupparikoksena, jolloin myös rankaisemattomuusperiaate saattaisi tulla kyseeseen. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin mukaan rikollisessa toiminnassa hyväksikäytettyjä ihmiskaupan uhreja ei tunnisteta Suomessa. Tämän lisäksi raportoi nosti esille rankaisemattomuusperiaatteen, jonka soveltaminen oli epävarmaa. (Vähemmistövaltuutettu, Kansallinen ihmiskaupparaportointi – Kertomus 2013, Suomen ihmiskaupan

vastaisen toiminnan haasteet Euroopan neuvoston asiaa koskevan yleissopimuksen valossa. Vähemmistövaltuutettu 2013. Vähemmistövaltuutettu, Kansallinen ihmiskaupparaportointi – Kertomus 2014, Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Vähemmistövaltuutettu 2014, Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022 (Eduskuntakertomuksen tunnus K 7/2022 vp). Yhdenvertaisuusvaltuutetun julkaisuja 2022)). Rankaisemattomuusperiaatteen mukaisesti Suomessa rikolliseen toimintaan pakotettu ihmiskaupan uhri voidaan jättää rankaisematta.

Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate -raportin mukaan periaatteen soveltamisen keskeisiä esteitä ovat käytännön soveltamiskokemuksen puuttuminen, ihmiskaupan uhrien heikko tunnistaminen ja se, ettei rikosprosessin aikana kiinnitetä riittävästi huomiota rikoksen taustalla vaikuttavaan hyväksikäyttöön. Näitä esteitä voidaan poistaa selvittämällä mahdollisen ihmiskaupan uhrin tekemän rikoksen tausta esitutkinnassa (OM 2022:8 s. 133 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164314/OM_2022_8_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y). Selvityksessä Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista todettiin, että yhteensä yli viidesosassa selvityksessä käsitellyistä tapauksista kokonaisuutta ei alun perin tutkittu ihmiskauppa- tai törkeä ihmiskauppa -nimikkeillä (OM 2023:23, s. 54 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164941>). Vuonna 2019 tehdyn poliiseille kohdennetun kyselyn mukaan vain yhdessä kolmasosassa sovitteluun ohjatuista rikoksista esitutkinta oli suoritettu kokonaan (THL:n Suvi Nipulin välittämä tieto).

Näin ollen, vaikka muistiossa ehdotettuja malleja ei otettaisi käytäntöön, poliisien koulutusta ja tietoisuutta haavoittuvuudesta tulee lisätä siten, että esitutkintaa ei sovitteluun ohjattaessa jätetä kesken. Esitutkintaa tulisi sen rajaamisen sijaan laajentaa ja tehostaa siten, että viranomaisilla olisi mahdollisuus tunnistaa piileviä rikostyyppisiä niiden suoraan sovitteluun ohjaamisen sijasta. Ehdotetut mallit ohjaavat tyyppillisesti naisiin kohdistuvia rikoksia rikosprosessin sijasta sovitteluraitteelle ja näin rikosvastuu ei naisiin kohdistuvissa rikoksissa täysimääräisesti toteudu. Mallista kärsivät haavoittuvassa asemassa olevat rikosten uhrin.

Sovittelulain mukaan sovitteluun ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015 1 luku 3 §). Muistiossa nostetaan nuorten tekemät rikokset erityisen sopiviksi sovitteluun. Erityisen suojan tarpeessa olevien nuorten tunnistaminen ja suojaaminen tulee turvata, jotta sovitteluun ei päädytä ohjaamaan sellaisia nuorten välisiä rikoksia, joissa uhri tosiasiallisesti olisi erityisen suojan tarpeessa.

Muistiossa ehdotetaan, että nykytilaa muutettaisiin siten, että lähisuhdeväkivaltatapauksissa aloiteoikeus sovittelulle olisi vain poliisilla sen sijaan, että se olisi myös syyttäjällä. Työryhmän tulee ottaa huomioon GREVIO:n Suomelle antaman suositus, jonka mukaan poliisin valtaa tehdä aloite sovitteluun tulisi harkita uudelleen. GREVIO:n mukaan poliisin aloiteoikeus saattaa haitata rikoksen tutkintaa (GREVIO Baseline Evaluation Report Finland 2019, kohta 193. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>). Lisäksi oikeuskansleri on todennut, että harkinnan jäämistä sovittelumenettelyn soveltavuudesta parisuhdeväkivaltaan yksittäisen poliisivirkamiehen tehtäväksi ei voida pitää tyydyttävänä, sillä tällöin yksittäisen henkilön tiedot ja asenteet voivat liikaa vaikuttaa valittuun menettelytapaan eikä käytäntö myöskään muodostu yhdenmukaiseksi (OKV/11/50/2019).

Muistiossa nostettiin esille VN TEAS 2023 julkaisu Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessissa (VN TEAS 2023:11 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164663>). Tulokset eivät ole täysin linjassa muun tutkimuksen kanssa (kts. esimerkiksi OM 2023:2, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164941> sekä Restorative justice and partner violence: victims' view of Finnish practice. Honkatukia, 2015. <https://researchportal.tuni.fi/publications/restorative-justice-and-partner-violence-victims-view-of-finnish->). Pyydämme tarkastelemaan tutkimuksen metodeja ja otantaa kriittisesti ennen kuin sen tuloksia sovelletaan lainvalmistelussa.

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

Rikosasioiden sovitteluun tuomioistuimessa pätevät kaikki lausuntokohdat kuin sovitteluun muutoinkin. Näistä on lausuttu edellisessä kohdassa. Amnesty vaatii lähisuhdeväkivallan, parisuhdeväkivallan sekä seksuaalirikosten rajaamista sovittelun ulkopuolelle.

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämissuositukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

-

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

Ehdotus laajasta dokumentoidusta syyteneuvottelusta, jossa seuraamuksesta ja muistakin rikosasiaan liittyvistä vaatimuksista voitaisiin neuvotella, on kannatettava. Ehdotus tukisi ulkopuolisten tahojen sekä tuomioistuimen mahdollisuuksia havaita seikat, joihin asiassa tehdyt myönnytykset ja ratkaisu perustuvat. Kyseinen menettely myös edistäisi julkisuusperiaatteen toteutumista sekä avoimuutta. Paikkakunta- ja syyttäjakohtainen epäyhdenmukaisuus syyteneuvottelun toteutuksessa on uhka yhdenvertaisuuden toteutumiselle, ja siihen on puututtava. Yhdenmukainen syyttäjäneuvottelukäytäntö mahdollistaisi kaikille asianosaisille yhdenvertaisen kohtelun paikkakunnasta ja syyttäjistä riippumatta ja tukisi oikeusturvan toteutumista. Muistiossa ehdotetaan ratkaisuksi koulutusta, ja tähän tulee varata riittävät resurssit.

Työryhmä ehdottaa, että edellytystä asianomistajan suostumukseen osallistua syyteneuvotteluun tulisi uudelleenarvioida. Samoin kuin suhteessa sakkomenettelyyn, Amnesty muistuttaa suostumuksen tärkeydestä oikeusturvan kannalta.

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämissuositukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

-

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsitteilyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Työryhmä ehdottaa noudon kiinnioloajan maksimimäärän laajentamista seitsemään vuorokauteen. Tätä perustellaan oikeudella oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa, joka on turvattu Suomen perustuslain 21 §:n 1 momentissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa (PL 731/1999 21 §:n 1 momentti; ECHR 6 artiklan 1 kappale).

Vapaudenmenetykseen tulee kuitenkin aina soveltaa suhteellisuusperiaatetta, eikä säilöönotto saa kestää pidempään kuin on oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta välttämätöntä. Kuten myös muistiossa todetaan, säilöön ottaminen merkitsee puuttumista perustuslain 7 §:n 1 momentissa suojattuun henkilökohtaisen vapautteen (PL 731/1999 7 §:n 1 momentti). Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on samoin turvattu oikeus vapauteen (5 artikla), ja saman sopimuksen 6 artikla oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin perustelee myös suhteellisuusperiaatteen mukaista tarkastelua kiinnioloajan pituudesta (ECHR 6 artikla; ECHR 5 artikla).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi korostanut, että pidätetty tai säilöön otettu henkilö on tuotava oikeuden eteen viipymättä, ja YK:n ihmisoikeuskomitea on puolestaan todennut, että viivästymiset eivät saisi ylittää muutamaa päivää (EIT Aquilina v Malta (25642/94) §48-51; YK:n ihmisoikeuskomitean yleiskommentti 8, §2). Lisäksi vapaudenmenetystä sekä sen kestoa tulisi harkita tapauskohtaisesti henkilön iän, terveydentilan, sosiaalisen ja henkilökohtaisen tilanteen mukaan, erityisesti huomioiden haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät.

Noudon kiinnioloajan laajentaminen ei ole kannatettavaa.

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

Muistiossa ehdotetaan, että vastaajan läsnäolon tarpeellisuutta oikeudenkäynnissä tulisi arvioida uudelleen sekä esitetään lisäselvityksiä poissaolokäsittelyn ja asiamiehen käyttöalan laajentamiseen liittyen. Kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukaan suullisen käsittelyn tuomioistuimessa tulisi olla pääsääntö, josta tulisi poiketa vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Poissaolokäsittelyn laajentaminen ei siksi ole toivottavaa. Lisäksi vastaajan suostumus poissaolokäsittelyyn on poikkeuksetta varmistettava.

Kuten muistiossakin todetaan, syytetyn läsnäolo pääkäsittelyssä ei ole oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytys. Työryhmä myös ehdottaa, että osallistuminen oikeudenkäyntiin tulisi nähdä oikeutena ennemmin kuin velvollisuutena (s. 93). On kuitenkin syytä muistaa, että Euroopan

ihmisoikeustuomioistuimen ja YK:n ihmisoikeuskomitean linjausten mukaan läsnäolon tuomioistuimen käsittelyssä tulisi olla pääsääntö. Tästä voidaan poikkeuksellisissa tapauksissa poiketa, mutta silloin on ensisijaisen tärkeää, että vastaajan suostumus poissaolokäsittelyyn ja luopuminen läsnäolostaan oikeudenkäynnissä on vapaaehtoista ja nimenomaista. Mahdollisuus olla läsnä oikeudenkäynnissä ei saa olla riippuvainen vastaajan aktiivisuudesta.

Kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ohjeistuksessaan todennut, velvollisuus turvata rikoksesta syytetyn oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan keskeinen vaatimus (Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ohjeistus: Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights — Right to a fair trial, kohta 287 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_criminal_eng). Ohjeistuksessa todetaan, että suullisen käsittelyn tuomioistuimessa tulisi olla pääsääntö, sillä poissaolokäsittely on riski asianosaisen oikeudelle puolustautua henkilökohtaisesti, kuulustella todistajia sekä saada tulkkausapua (ibid.). Poissaolokäsittelyn kautta asianosaisen on myös vaikeaa vahvistaa puolustuksensa paikkansapitävyys tai verrata sitä uhrien ja todistajien lausuntoihin (ibid., kohta 288).

Lisäksi, kuten myös muistiossa todetaan, YK:n ihmisoikeuskomitea on kritisoinut Suomen poissaolokäsittelyjä, sillä ne eivät ole täysin linjassa kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien sopimuksen 14 artiklan kanssa (CCPR/C/79/Add.91, 15. kohta, d-osa). Ihmisoikeuskomitea on esittänyt huolta tilanteista, joissa vastaaja ei ole selväsanaisesti suostunut tällaiseen menettelyyn ja tuomioistuin ei ole täysin tietoinen vastaajan olosuhteista. Tämä kritiikki on aiheellista, ja on siksi ensisijaisen tärkeää varmistaa, että vastaajan suostumus poissaolokäsittelyyn on aitoa, vapaaehtoista ja nimenomaista. Jotta suostumuksesta voi varmistua, on tuomioistuimen oltava tietoinen vastaajan olosuhteista.

Muistiossa myös todetaan, että nykyinen poissaolokäsittelyä koskeva sääntely ja sen soveltaminen on epäyhtenäistä. Poissaolokäsittelyn yhtenäistäminen on erittäin toivottavaa, sillä epäyhtenäinen käsittelyn soveltaminen uhkaa yhdenvertaisuuden toteutumista. Yhdenmukaistettu käsittely mahdollistaisi kaikille asianosaisille yhdenvertaisen kohtelun paikkakunnasta ja syyttäjistä riippumatta ja tukisi oikeusturvan toteutumista.

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

Oikeusprosessien pituus on tunnistettu merkittäväksi ongelmaksi Suomessa (Euroopan komission Oikeusvaltioreportti, 2023 s. 13 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2023-rule-law-report_en). Kirjallisen menettelyn laajentaminen on tarkoituksenmukaista rikosprosessien tehostamiseksi. Kirjallisten prosessien käyttöalan laajentamisen yhteydessä tulee huolehtia siitä, ettei rikosprosessin sujuvoittaminen tapahdu siten, että prosessi pyritään saattamaan mahdollisimman nopeasti päätökseen oikeusturvan kustannuksella. Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen on mahdollista sellaisissa lievissä rikoksissa, jotka vastaaja on tunnustanut. Asianosaisten tosiasiallinen

suostumus tulee varmistaa siten, että asianosaisille on aidosti selvää, mitä suostumus kirjalliseen menettelyyn käytännössä tarkoittaa. Lisäksi tunnustamisen aitoudesta tulee voida varmistua.

Kirjallinen menettely perustuu pääasiassa esitutkinta-aineistolle. Kirjallisen menettelyyn tulee ohjata vain sellaisia rikoksia, jotka ovat esitutkinnan perusteella oikeus- ja tosiseikoiltaan selkeitä. Kirjallisessa menettelyssä on ennen kirjalliseen menettelyyn viemistä tunnistettava tilanteet, joissa haavoittuvassa asemassa oleva henkilö on pakottavan kontrollin alla.

Lisäksi kirjallisessa menettelyssä tulee yhdenvertaisuuden takaamiseksi huomioida erityisenä ryhmänä muut kieliryhmät kuin Suomen kansalliskieliä äidinkielenään puhuvat.

Perusteluvelvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuisa

-

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämisehdotukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

-

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

-

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

-

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

-

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

-

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämisehdotukset

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Mikäli muistion ehdotuksen mukaiseen yhden tuomarin kokoonpanon vahventamiseen päädytään, on varmistettava, että tuomarilla on aina tosiasiallinen mahdollisuus laajentaa kokoonpanoa asian laajuuden tai oikeudellisen vaativuuden perusteella. Koska kyse on nimenomaan prosessin sujuvoittamisesta, on varmistuttava, ettei resurssien säästäminen johda siihen, että tapauksissa, joissa kokoonpanoa olisi syytä laajentaa, sitä ei tehdä.

Muistiossa on ehdotettu yhden tuomarin päätösvallan laajentamista rikoksiin, joista voidaan tuomita vähintään neljä (kuukautta) mutta enintään kuusi vuotta vankeutta. Tämä kattaa monimutkaisia ja vakavia rikoksia, kuten esimerkiksi ihmiskaupan (RL 25:3), törkeän parituksen (25:11) ja raiskauksen (20:1). Lain tulkinta ja soveltaminen erityisesti vakavammissa rikoksissa on monimutkaista ja kajoaa olennaisiin perus- ja ihmisoikeuksiin. Myös joidenkin rikostyyppien, kuten ihmiskaupparikosten, mahdollinen piiloon jääminen tulee huomioida (OM 2022:8, s. 196 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164314/OM_2022_8_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y). Kun tuomareita on useampi kuin yksi, on todennäköisempää, ettei olennaisia asioita jää huomaamatta.

Ehdotuksessa esitetty arvio siitä, että yksittäinen tuomari paneutuisi tapaukseen huolellisemmin kuin kollegiaalinen kokoonpano, on ristiriidassa toisen muistiossa esitetyn arvion kanssa, että hankalat näyttö- ja oikeuskysymykset arvioidaan paremmin kollegiaalisessa ammattituomareiden kokoonpanossa. Joka tapauksessa asianosaisten oikeusturva on taattava kokonaisvaltaisesti. Tämä tulee tehdä siten, että hankalia näyttö- ja oikeuskysymyksiä sisältäviä tapauksia ei ohjata yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi, mikäli nämä kysymykset arvioidaan ja punnitaan paremmin useamman tuomarin kokoonpanossa. Oikeudenkäytön ennakoitavuus ja oikeudenmukaisuus ei saa vaihdella tuomarien määrän mukaan.

Muistiossa ehdotetaan, että kahden tuomarin kokoonpanoa voitaisiin käyttää sellaisissa tapauksissa, jotka eivät ehdottomasti edellytä kolmen tuomarin kokoonpanoa, mutta jotka ovat tavanomaista vaikeampia ja/tai laajempia. Laadultaan ja laajuudeltaan monimutkaisissa tapauksissa tulee varmistua siitä, että kokoonpanon laajuus on riittävä siihen, että oikeudellinen asiantuntemus pysyy yhtä laadukkaana kuin muissakin tapauksissa. Lainsäädännön ennakoitavuus- ja tarkkarajaisuusvaatimukset edellyttävät, että se, milloin tapauksen laatu ja laajuus edellyttävät ehdottomasti laajempaa kokoonpanoa, tulee määritellä tarkasti.

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Lautamiesjärjestelmän oikeudenmukaisuus on varmistettava. Jokaisella, joka asetetaan syytteeseen rikoksesta, on oikeus rehelliseen ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin puolueettoman ja riippumattoman tuomioistuimen edessä (YK:n ihmisoikeuksien julistus artikla 10, Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus artikla 14(1); Lapsen oikeuksien sopimus artikla 40(2)(b)(iii)). Lautamiesjärjestelmän hyödyntäminen ei saa vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta ja tuomioistuinten riippumattomuutta. Kun kunnanvaltuusto valitsee lautamiehet valtuuskautensa ajaksi, on mahdollisuus siihen, että oikeuden riippumattomuus vaarantuu. Tähän on kiinnitetty huomiota myös vuosittaisessa EU:n oikeusvaltioraportissa, jossa Suomea suositetaan uudistamaan lautamiesjärjestelmää eurooppalaisten oikeuden riippumattomuuden standardien mukaisiksi (Euroopan komission Oikeusvaltioraportti, 2023 suositukset Suomelle. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2023-rule-law-report_en). Sekä oikeuskansleri, valtakunnansyyttäjänvirasto että lautamiehiä edustava Maallikkotuomarit ry ovat samoilla linjoilla (OKV/445/21/2023 <https://oikeuskansleri.fi/-/arviomuistio-lautamiesten-valintatavasta>; OM 2023:28, s. 11

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165013/OM_2023_28_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Asianosaisten oikeusturva voi vaarantua, jos lainoppinut jäsen jää häviölle maallikkotuomarien vedotessa esimerkiksi yleiseen elämäkokemukseen. Esimerkiksi Suomessa viime vuonna keskustelua herättänyt Keski-Suomen käräjäoikeuden ratkaisu R 21/3110, jossa yhden lainoppineen ja kahden lautamiehen kokoonpanossa lautamiehet olivat oikeusoppineen kanssa eri mieltä perustuen näkökantansa raikaustapauksessa ”yleiseen elämäkokemukseen” kumoten lainoppineen jäsenen perustelut, herättää huolta lautamiesratkaisujen laillisuudesta (Keski-suomalainen, 4.5.2022. Haettu 22.8.2023. <https://www.ksml.fi/paikalliset/4584250>). Vaasan hovioikeus kumosi käräjäoikeuden tuomion. Vaikka tuomiosta voikin valittaa, ei ole oikeusturvan kannalta riittävää tai yhdenvertaista, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saaminen perustuu asianosaisten muutoksenhakuun. Vastaavanlaisia tapauksia on paljon (Helsingin sanomat 16.5.2022. Haettu 17.8.2023 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008808103.html>). Yleiseen elämäkokemukseen perustuvat perustelut eivät vastaa oikeuden ennakoitavuuden vaatimusta. Elämäkokemus voi olla jokaisella erilainen. Sen, millaisista teoista voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, tulee olla ennakoitavissa yhdenmukaisella tavalla.

Muistiossa todetaan, että lautamiesjärjestelmän lakkauttamisen vaikutuksena yhden tuomarin kokoonpanon tuomiovaltaa tulee laajentaa. Viittaamme kohdassa 8.1 mainittuihin perusteluihin, miksi tätä tulee tarkoin harkita. Mikäli lautamiesjärjestelmä päädytään lisäselvitysten myötä lakkauttamaan, se tulee tehdä yksilöiden perus- ja ihmisoikeuksia heikentämättä ja rikosprosessin korkea laatu ylläpitäen.

9. Kehittämisehdotukset korkeimman oikeuden ennakoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

-

Ns. hyppyvalituslupamenettely

-

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämisehdotukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

-

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisten kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

Sähköisen asioinnin lisääminen siten, että muut asioimistavat pysyvät samalla tosiasiallisesti mahdollisina, on tärkeää. Tilanteeseen, jossa henkilökohtaisen läsnäolon tarvetta puoltaa

henkilöllisyyden varmentaminen, mutta henkilökohtainen asioiminen ei tosiasiallisesti ole mahdollista, on muistiossa ehdotettu vahvaa tunnistautumista. Vahvan tunnistautumisen tilanteessa on varmistuttava, ettei ole mahdollista, että joku toinen käyttää kuultavan henkilön sähköisiä tunnuksia. Lisäksi on ehdotettu videoyhteyden hyödyntämistä läsnäolon sijasta. Videoyhteystilanteessa on varmistuttava siitä, että henkilö on tilassa, jossa häneen ei voida vaikuttaa ulkoisesti.

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Kuulemisten tallentaminen ja tallenteiden käytön laajentaminen on tarkoituksenmukaista kuultavan oikeusturvan varmentamiseksi. Selvityksessä Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista on nostettu esille, että kuulustelu videoitiin tai äänitallennettiin vain alle 6 %:ssa selvityksen tapauksista, vaikka muistiossa ja Oikeusministeriön mietinnössä rikosprosessin tehostamisesta kuulemisten tallentamisen laajat hyödyntämismahdollisuudet tunnistettiin (OM 2023:23.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164941>). Hallituksen esityksen esitutkintalaista mukaan ei ole ollut tarkoitus, että kynnys kuulustelutilaisuuden ääni- tai videotallentamiseen olisi korkea (HE 222/2010). Erityisesti, mikäli kuulusteltava itse pyytää kuulustelun videoimista tai äänitallentamista, tulisi näin tehdä. Kuulustelujen video- ja äänitallentamista suositellaan EU:n uhridirektiivissä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättökseen 2001/220/YOS korvaamisesta, johdanto-osan kohta 53).

Niissä Rikosuhripäivystyksen selvityksen tapauksissa, joissa rikosprosessi oli edennyt esitutkinnasta tuomioistuinvaiheeseen, voitiin havaita haasteita, joilta olisi todennäköisesti välttytty, jos kuulustelu olisi tallennettu. Tällaisia olivat esimerkiksi tulkkaukseen liittyvät epäselvyydet: mikäli tulkki ja asiakas eivät olleet esitutkinnan aikana täysin ymmärtäneet toisiaan tai olivat puhuneet jossakin määrin eri murretta, saattoi syntyä yksittäisiin, teon kannalta olennaisiin termeihin liittyviä väärinkäsityksiä. Näissä tapauksissa asiakas kertoi käyttäneensä säännönmukaisesti samaa, tekoa kuvaavaa termiä koko rikosprosessin ajan, mutta useita vuosia aiemmin järjestetyssä kuulustelussa käytetty tulkki oli kääntänyt termin eri tavalla, kuin oikeudenkäynnissä käytetty tulkki. Tämä vaikutti asiakkaan kertomuksen uskottavuuteen ennen kuin tulkkaukseen liittyvä väärinkäsitys selvisi (OM 2023:23. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164941>). Jatkoarviointia tehtäessä on otettava huomioon myös Rikosprosessin tehostamistyöryhmän mietinnössä (2022:14) kuullun oikeuspsykologian dosentti Julia Korkmanin kommentti, jossa tiivistetään perusteita videoinnin lisäämiseksi (OM 2022:14. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163927>).

Mikäli kuulemisia puretaan auki muistiossa ehdotetulla tavalla tekoälyavusteisesti, kuulustelijan on kuultavan kanssa käytävä läpi purettu kuuleminen. Vaikka tekoäly on hyvä apuväline, eikä esitutkintalaki edellytä kuulemisten purkamista sanatarkasti kirjalliseen muotoon (HE 222/2010), pohjautuu tekoäly kuitenkin ihmisten syöttämille algoritmeille, jotka sisältävät usein sisäänrakennettuna syrjiviä vinoumia (Tekoälyn vinoumien välttäminen: suomalainen arviointikehikko syrjimättömille tekoälysovelluksille, 2022 s. 40. <https://tietokayttoon.fi/-/tekoalyn-vinoumien-valttaminen-suomalainen-arviointikehikko-syrjimattomille-tekoalysovelluksille>). Kuultavien yksityisyydensuojasta on myös tarkkaan pidettävä huolta, mikäli tällaisia teknologisia

järjestelmiä hankitaan. Algoritmeille on suoritettava perus- ja ihmisoikeusriskien arviointia ennen niiden käyttöönottoa sekä käytön aikana.

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

-

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

-

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

-

Miraftabi Pargol
Amnesty International Suomen osasto